

Л. М. Корнута, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного і фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ

У статті аналізується роль органів місцевого самоврядування в забезпеченні культурних прав громадян, зокрема в умовах сучасних викликів, спричинених війною та кризовими явищами. Місцеве самоврядування, як зазначено в Конституції України, має право здійснювати управління питаннями місцевого значення, включаючи культуру, з метою задоволення потреб громадян у різних сферах. Органи місцевого самоврядування розглядаються як органи, діяльність яких направлена на реалізацію державної культурної політики на місцевому рівні, а також підкреслюється їхня важлива роль у забезпеченні доступу до культурних ресурсів, збереженні культурної спадщини та підтримці національної ідентичності. Зазначено, що війна значно ускладнила виконання цих завдань: руйнування культурних об'єктів, обмежений доступ до культурних послуг і недостатнє фінансування культурних ініціатив є основними проблемами, з якими стикаються органи місцевого самоврядування. З огляду на ці виклики, важливим є реформування законодавчої бази для адаптації до умов воєнного стану та розширення повноважень місцевих рад у сфері культури, зокрема для відновлення культурної інфраструктури та стимулювання розвитку креативних індустрій.

Особливу увагу приділено необхідності впровадження цифровізації культурної спадщини, розвитку міжнародного культурного співробітництва та інвестиційної привабливості культурних установ. Створення механізмів фінансування культурних ініціатив, удосконалення інформаційної політики та підтримка творчих спільнот на місцевому рівні є важливими завданнями для забезпечення культурних прав громадян в умовах кризи. Висновки свідчать про необхідність удосконалення нормативно-правової бази в сфері культури для покращення доступу громадян до культурних ресурсів, збереження культурної спадщини та підтримки національної ідентичності. У цьому контексті важливими є інвестиції в культурну інфраструктуру, розвиток креативних індустрій та створення умов для професійного зростання працівників культури. Ці заходи сприятимуть сталому розвитку культурної сфери на місцевому рівні та забезпеченню культурних прав громадян.

Ключові слова: органи місцевого самоврядування, децентралізація, права людини, культурні права, реформування законодавства, розвиток місцевих громад.

L. M. Kornuta Local self-government bodies in the system of ensuring cultural rights in Ukraine

The article analyses the role of local self-government bodies in ensuring the cultural rights of citizens, in particular in the context of current challenges caused by the war and crisis. Local self-government, as stated in the Constitution of Ukraine, has the right to manage issues of local importance, including culture, in order to meet the needs of citizens in various areas. Local self-government bodies are considered as bodies whose activities are aimed at implementing the state cultural policy at the local level, and their important role in providing access to cultural resources, preserving cultural heritage and maintaining national identity is emphasised. It is noted that the war has significantly complicated the implementation of these tasks: the destruction of cultural sites, limited access to cultural services and insufficient funding for cultural initiatives are the main problems faced by local governments. In view of these challenges, it is important to reform the legal framework to adapt to martial law and expand the powers of local councils in the field of culture, in particular to restore cultural infrastructure and stimulate the development of creative industries.

Particular attention is paid to the need to introduce digitalisation of cultural heritage, develop international cultural cooperation and the investment attractiveness of cultural institutions. Creating mechanisms for financing cultural initiatives, improving information policy, and supporting creative communities at the local level are important tasks for ensuring the cultural rights of citizens in times of crisis. The conclusions indicate the need to improve the legal framework in the field of culture to improve citizens' access to cultural resources, preserve cultural heritage and support national identity. In this context, it is important to invest in cultural infrastructure, develop creative industries, and create conditions for the professional growth of cultural workers. These measures will contribute to the sustainable development of the cultural sphere at the local level and ensure the cultural rights of citizens.

Key words: local self-government, decentralisation, human rights, cultural rights, legislative reform, local community development.

Постановка проблеми. Україна обрала шлях європейської інтеграції. Відповідно, в країні проводяться значні реформи, однією з яких є реформа місцевого самоврядування. Основною метою цієї реформи є децентралізація влади шляхом забезпечення територіальних громад ресурсами та мобілізації їх внутрішніх резервів для надання належного рівня послуг населенню на місцях. Крім того, важливість реформи полягає

у забезпеченні регіонального розвитку країни шляхом децентралізації влади, сприянні формуванню місцевого самоврядування, здатного задовольняти потреби місцевого населення через активну участь у соціально-економічному розвитку регіону. В такому разі, органи місцевого самоврядування відіграють важливу роль у житті країни, адже вони набагато більше, ніж органи державної влади, наближені до інтересів громадян на місцях. Також органи місцевого самоврядування найбільше усвідомлюють безпосередній вплив загальнодержавних та регіональних чинників негативного та позитивного змісту, які впливають на потреби населення територіальної громади. Одним із найважливіших напрямів та завдань діяльності органів місцевого самоврядування є аналіз тих чинників, які можуть позитивно вплинути на розвиток відповідного регіону та забезпечення регіональної підтримки визначених перспективних напрямів розвитку того чи іншого регіону. Серед низки важливих соціально-економічних питань регіону, важливо виокремити також забезпечення культурних прав громадян.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз наукових публікацій свідчить, що питання забезпечення культурних прав органами місцевого самоврядування набуває все більшої уваги серед фахівців-правознавців та громадських активістів. Зокрема, дослідження таких науковців, як: В. Зуй, О. Задихайло, Н. Камінська, О. Копієвська, А. Леонов, Б. Пережняк, В. Сенчук спрямовані на вивчення правових механізмів реалізації культурної політики на місцевому рівні, удосконалення законодавчої бази у сфері культури, а також ефективного функціонування органів місцевого самоврядування в цій сфері. В працях науковців аналізуються питання розподілу повноважень між державними та муніципальними органами щодо збереження культурної спадщини, розвитку культурної інфраструктури, фінансування закладів культури, а також забезпечення доступу громадян до культурних послуг. Особливий акцент робиться на впливі децентралізації на управління культурною сферою та підвищення ролі місцевих громад у реалізації культурних прав населення. У той же час, повного та комплексного дослідження поняття та особливостей місця та ролі органів місцевого самоврядування у системі забезпечення культурних прав громадян не проводилось. Такий стан речей зумовлює актуальність даної проблематики, а також доцільність і необхідність її подальшої наукової розробки.

Метою дослідження є визначення пріоритетних напрямів діяльності органів місцевого самоврядування в контексті перспективних напрямів регіонального розвитку в частині забезпечення культурних прав громадян. Метою є також аналіз ролі органів місцевого самоврядування у забезпеченні культурних прав громадян в умовах сучасних викликів, зокрема воєнного стану та поствоєнного відновлення. Досліджується необхідність удосконалення законодавчого регулювання, розширення повноважень місцевих рад у сфері культури, забезпечення фінансування культурних ініціатив, збереження культурної спадщини та адаптації культурної політики до потреб внутрішньо переміщених осіб. Особлива увага приділяється механізмам міжнародної співпраці та цифровізації культурного простору як інструментам зміцнення національної ідентичності та соціальної єдності.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 140 Конституції України [1], місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. В юридичній літературі існують різні підходи до розкриття змісту поняття місцевого самоврядування. Варто навести деякі з таких підходів. Так, на думку Н. Камінської, місцеве самоврядування – це організаційна форма здійснення влади населенням на місцях, яка покликана забезпечити самостійне (під свою відповідальність) вирішення питань місцевого значення громадянами, які проживають у межах територіальної одиниці, виходячи з інтересів населення, історичних та місцевих традицій [4, с. 11]. На думку науковців, котрі розглядають місцеве самоврядування з позицій теорії демократичної держави, воно стає необхідним чинником становлення і розвитку демократичної держави, що пов'язано з функціонуванням системи управління суспільними відносинами через самодіяльність і саморегулювання, для чого відповідними правами і можливостями наділяються як окремі громадяни, так і їх територіальні громади що діють у межах закону та під власну відповідальність [5].

Наведені вище визначення не суперечать визначенню, наданому Конституцією України, а лише розкривають значення місцевого самоврядування як форми та способу організації місцевої влади. У той же час, визначення, надане Конституцією, узагальнює саму суть місцевого самоврядування – добровільне об'єднання населення за ознакою спільного проживання для захисту своїх місцевих інтересів шляхом самостійного або під свою відповідальність виконання повноважень, наданих законом. Слід зазначити, що місцеве самоврядування реалізується через відповідальні за його здійснення органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через представників спільних інтересів територіальних громад сіл, селищ та міст – районні та обласні ради. Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що органи місцевого самоврядування – це представницькі органи, які наділені повноваженнями шляхом демократичного обрання представників територіальних громад для вирішення питань, віднесених до компетенції місцевого самоврядування. У світлі реформи місцевого самоврядування, яка спрямована на підвищення його ролі в житті країни та вирішення питань місцевого значення, віднесених до його компетенції, органи місцевого самоврядування мають бути наділені повноваженнями для виконання таких завдань [5].

З наведеного вище видно, що повноваження органів місцевого самоврядування являють собою низку прав та обов'язків, спрямованих на забезпечення виконання покладених на них завдань у тих сферах суспільного життя, які стосуються інтересів місцевого населення, що становить територіальні громади сіл, селищ та міст. При цьому важливо не лише володіти певною системою компетенцій для виконання поставлених завдань, а й безпосередньо обґрунтовано їх реалізовувати для досягнення головної мети – досягнення добробуту населення. Для цього необхідно дослідити основні особливості життєдіяльності відповідних регіонів та коло чинників, що їх визначають. І тут варто пам'ятати, що кожен регіон України має певні особливості, які визначаються сукупністю факторів, що є кількісними та якісними характеристиками видів ресурсів, які впливають на рівень розвитку регіону, соціальний та економічний добробут населення. Сфера забезпечення культурних прав не є винятком. Важливо розуміти, що проблематика реалізації забезпечення культурних прав для громадян у багатьох випадках залежить від регіону та тих питань, що пов'язані з війною в країні.

Важливо зазначити, що органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль у забезпеченні культурних прав громадян, оскільки саме вони реалізують державну політику в сфері культури на місцевому рівні. У воєнний час ця роль набуває особливого значення, оскільки забезпечення доступу до культурних ресурсів, збереження культурної спадщини та підтримка національної ідентичності стають важливими елементами соціальної стабільності. Відповідно до Конституції України [1] та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [2], місцеві ради та їх виконавчі органи мають широкі повноваження у сфері культури, включаючи управління закладами культури, фінансування культурних ініціатив та збереження історичних пам'яток. Попри існуючі законодавчі норми, війна виокремила низку проблем у функціонуванні органів місцевого самоврядування щодо забезпечення культурних прав. Насамперед, це недостатнє фінансування, брак кваліфікованих кадрів, руйнування культурних об'єктів та обмежені можливості громадян у доступі до культурних послуг через безпекові ризики. З огляду на ці виклики, необхідність оновлення законодавчої бази стає очевидною. Існуючі нормативно-правові акти не враховують повною мірою специфіку кризових ситуацій, таких як воєнний стан, що ускладнює оперативне прийняття рішень на місцевому рівні.

Аналіз сучасної ситуації свідчить про необхідність внесення змін до законодавства, що регулює діяльність органів місцевого самоврядування у сфері культури. Зокрема, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» потребує розширення повноважень місцевих рад щодо управління культурною сферою в умовах надзвичайного чи воєнного стану. Так, важливо передбачити процедури фінансування культурних ініціатив та спростити механізми відновлення зруйнованих об'єктів культурної спадщини. В умовах війни необхідно створити ефективні механізми для підтримки творчих спільнот і розробити програми адаптації культурної політики до потреб внутрішньо переміщених осіб, які стикаються з обмеженим доступом до культурних ресурсів. Зміни у сфері фінансування культурних ініціатив мають знайти відображення у відповідних положеннях Бюджетного кодексу України. Запровадження цільових субвенцій для відновлення культурних закладів, які зазнали руйнувань, сприятиме збереженню культурної інфраструктури та відродженню культурного життя громад. Важливим є також визначення додаткових джерел фінансування через міжнародні гранти та партнерські програми, що дозволить забезпечити довготривалу стійкість культурного розвитку на місцевому рівні.

Подальша цифровізація культурної спадщини має бути закріплена в Законі України «Про культуру», що дозволить створювати електронні архіви та бази даних для збереження національної пам'яті. Крім того, важливим напрямом є інтеграція культурних закладів у систему безперервної освіти, що сприятиме залученню громадян до культурного життя та сприятиме розвитку національної ідентичності навіть у кризових умовах [3, с. 182]. У контексті міжнародної співпраці необхідно врегулювати механізми взаємодії органів місцевого самоврядування з міжнародними фондами та культурними організаціями. Це дозволить не лише отримати додаткову фінансову підтримку, а й інтегрувати національну культурну політику у світовий контекст. Спрощення бюрократичних процедур щодо отримання грантів та міжнародної допомоги сприятиме оперативному реагуванню на культурні виклики в умовах війни та післявоєнної відбудови.

Варто пам'ятати, що на стан розвитку регіонів впливає значна кількість чинників, тому непросто обрати напрями, підтримка яких на державному та місцевому рівнях управління призведе до позитивних змін у добробуті населення. При визначенні пріоритетних напрямів розвитку регіонів органи місцевого самоврядування повинні враховувати різноманітні фактори, зокрема географічні, демографічні, кадрові, екологічні, економічні, історичні та культурні чинники. Основою для вибору пріоритетних напрямів регіонального розвитку має бути комплексний аналіз усіх існуючих факторів з урахуванням короткострокових і довгострокових перспектив розвитку. Органи місцевого самоврядування можуть використовувати податкові, інформаційні, інноваційні та інші заходи впливу для стимулювання пріоритетних напрямів регіонального розвитку та забезпечення культурних прав громадян.

Враховуючи визначені особливості, органи місцевого самоврядування в майбутніх напрямках регіонального розвитку культурних прав повинні виконувати наступні пріоритетні завдання:

1. Інформаційна сфера. Удосконалення інформаційного забезпечення у сфері культури є важливим інструментом для забезпечення культурних прав громадян, популяризації національної спадщини та зміцнення культурної ідентичності. Одним із ключових напрямів є проведення широкої інформаційно-просвітницької діяльності, спрямованої на популяризацію культурних пам'яток, місць, пов'язаних із визначними історичними подіями, а також об'єктів культурної спадщини, які становлять інтерес для громадян України та іноземних відвідувачів. Важливим завданням є організація фестивалів, мистецьких заходів, виставок, ярмарків народної творчості з активним висвітленням у засобах масової інформації, що сприятиме залученню широкої аудиторії та інтеграції культури в повсякденне життя громадян. Значну роль у забезпеченні культурних прав відіграє створення регіональних інформаційно-довідкових систем у сфері культури, які б містили актуальну інформацію про культурні заходи, можливості участі у творчих програмах, діяльність мистецьких закладів та громадських ініціатив. Посилення інформаційно-просвітницької та рекламної діяльності у вітчизняному та міжнародному інформаційному просторі, зокрема через соціальні мережі та цифрові платформи, сприятиме розширенню доступу громадян до культурних ресурсів і популяризації національної культури на міжнародному рівні. Окремої уваги потребує вдосконалення механізмів поширення інформації про можливості культурної освіти та професійного розвитку у сфері культури. Це передбачає проведення профорієнтаційних заходів, ярмарків мистецьких професій, залучення іноземних студентів до навчання у вітчизняних мистецьких та гуманітарних закладах освіти. Важливим аспектом є також інформаційно-рекламна підтримка інвестування в культурну сферу, що сприятиме розвитку креативних індустрій, збереженню культурної спадщини та створенню нових можливостей для самореалізації громадян у сфері культури.

2. Сфера міжнародного та міжрегіонального співробітництва. Участь у міжрегіональних та міжнародних асоціаціях і культурних організаціях сприяє забезпеченню культурних прав громадян шляхом обміну інформацією, досвідом та кращими практиками у сфері збереження, розвитку та популяризації культури. Співпраця між регіонами та державами дозволяє реалізовувати спільні проєкти у сфері мистецтва, культурної спадщини, креативних індустрій, що розширює можливості для громадян у доступі до культурних ресурсів. Особливого значення набуває підтримка освітніх та культурно-просвітницьких ініціатив, спрямованих на залучення як вітчизняних, так і іноземних громадян до навчання у мистецьких та гуманітарних закладах регіонів. Це сприяє міжнародному культурному обміну, зміцненню міжкультурного діалогу та підвищенню рівня культурної компетентності населення. Крім того, інтеграція культури у різні сфери суспільного життя, зокрема у розвиток місцевого підприємництва, збереження народних ремесел, побутових традицій, є важливим аспектом забезпечення культурних прав. Впровадження спільних ініціатив у сфері креативної економіки, зокрема в аграрному та ремісничому секторах, сприяє розвитку культурного підприємництва та розширює можливості громадян для творчої самореалізації.

3. Сфера формування інвестиційної привабливості. Сфера забезпечення культурних прав громадян тісно пов'язана з розвитком культурної інфраструктури та її інвестиційною привабливістю. Зокрема, пріоритетним напрямом є реконструкція та розширення об'єктів культурної спадщини, мистецьких закладів, музеїв, театрів та інших культурних установ, що сприятиме забезпеченню рівного доступу громадян до культурних цінностей. Стимулювання залучення приватних інвестицій у сферу культури дозволить створити нові можливості для розвитку креативних індустрій, проведення культурних заходів і фестивалів, що, своєю чергою, сприятиме збереженню національної ідентичності та підтримці культурного розмаїття. Покращення транспортно-логістичної системи та якості дорожнього покриття є важливим елементом доступності культурних об'єктів, що дозволить громадянам, незалежно від місця проживання, долучатися до культурного життя регіону. Водночас розвиток соціальної сфери, зокрема забезпечення належних умов для роботи культурних працівників, підтримка громадських ініціатив і творчих спільнот, сприятиме реалізації культурних прав населення та розширенню можливостей для культурного самовираження.

Висновки. Органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль у забезпеченні культурних прав громадян, особливо в умовах сучасних викликів, спричинених війною та кризовими явищами. Вони не лише реалізують державну політику в сфері культури на місцевому рівні, а й виступають ініціаторами адаптації культурної політики до актуальних потреб громади. Аналіз чинного законодавства свідчить про необхідність розширення повноважень органів місцевого самоврядування у сфері культури, зокрема щодо збереження та відновлення об'єктів культурної спадщини, створення механізмів фінансової підтримки культурних ініціатив, стимулювання розвитку креативних індустрій. У зв'язку з військовими діями особливою актуальністю набуває питання захисту та відновлення культурних пам'яток, інтеграції внутрішньо переміщених осіб у культурний простір приймаючих громад, збереження та поширення української культурної ідентичності.

Ефективне забезпечення культурних прав вимагає покращення доступу громадян до культурних ресурсів через розвиток інфраструктури, модернізацію культурних установ, розширення інформаційного забезпечення, використання цифрових технологій для популяризації культури та розширення міжнародного культурного співробітництва. У цьому контексті органи місцевого самоврядування мають сприяти залученню інвестицій у сферу культури, реалізації програм культурного розвитку, а також сприяти створенню умов для

професійного зростання працівників культури. Отже, враховуючи сучасні виклики, важливим є удосконалення нормативно-правової бази з метою закріплення особливих механізмів підтримки та розвитку культурної сфери на місцевому рівні, що дозволить забезпечити реалізацію культурних прав громадян, зміцнити культурну ідентичність та сприяти сталому розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про місцеве самоврядування: Закон України № 280/97-ВР від 21.05.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
3. Корнуга Л.М. Використання досвіду Великобританії з питань підготовки публічних службовців в сучасних умовах розвитку. : матер. V міжнар. наук.-практ. конф. *Правові засади організації та здійснення публічної влади присвяченої пам'яті Л.П. Юзькова* / збірник тез доповідей (м. Хмельницький, 17 червня 2022 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 181–183. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/library/pravovi_zasady_organizaciyi_ta_zdiysnennya_publichnoyi_vlady_2022.pdf
4. Kaminska N. V. *Mistseve samovriaduvannia: teoretyko-istorychnyi i porivnialno-pravovyi analiz: navchalnyi posibnyk*. Kyiv: KNT. 2010. 232 s.
5. Popova S., Popova L., Kazanchhuk I., Bandurka I. and Kyrieieva I., 2021. The Role of Local Self-Government Bodies in Prospective Areas of Regional Development. *Studies of Applied Economics*, Vol. 39, No. 7. URL: <https://doi.org/10.25115/eea.v39i7.5000>.